

2. Петраш О. «Руська `трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. Вид. друге, доп. Київ: Дніпро, 1986. 230 с.

3. Українські письменники. Біо-бібліографічний словник: У п'яти томах. Київ, 1963. Т. 3. 807 с.

4. [Шашкевич М., Головацький Я., Устиянович М., Могильницький А.]. Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького. У Львові: Вид. т-ва «Просвіта»; 3 друк. Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1906. 624 с. (Руска писемність. III).

5. Віднянський С. Мараморощина. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Maramoroschina>.

6. Славсько. URL: http://slavsko.lviv.ua/2/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=3&lang=uk.

Доній В. С.

аспірант кафедри світової літератури та культури
імені О. Мішукова

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

викладач кафедри культурології

ВП «Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв»

м. Миколаїв, Україна

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА: ВІД СОЦРЕАЛІЗМУ ДО ПОСТКОЛОНІАЛІЗМУ

Взаємодії літератури і влади в демократичному, неколоніальному суспільстві притаманні свобода і самостійність, натомість, у тоталітарному / колонізаторському режимі література, як і всі суспільні сфери життя, підпорядкована й залежна від влади; постійно спостерігається прагнення правлячих режимів спрямувати її розвиток максимально вигідно для диктатури.

Держави з тоталітарним режимом здійснювали контроль над духовним життям країни. Письменники нерідко потрапляли до виру

політичних подій та підкорялися панівній ідеології, або, проявляючи всю силу волі й талант, відстоювали правду.

Панівним методом для літератури й мистецтва часів СРСР був соціалістичний реалізм, що вважався частиною офіційної ідеології, з характерними для нього рисами такими, як парадність, ейфоричне захоплення дійсністю, гігантоманія тощо. Жорсткість, антигуманність, одноосібність влади, закритість від світу формували відповідну духовно-культурну модель, що нав'язувала погляди, смаки, ідеали однієї людини (вождя, колонізатора, диктатора) цілому суспільству. Робити висновки щодо значущості літературно-художніх творів та їх авторів могла лише панівна верхівка. Дослідниця Є. Томпсон зауважує, що радянська тоталітарна система мала негативний вплив на росіян і не-росіян водночас. Тому, існує низка запитань у літературознавстві, що потребують ширшої текстуальності, артикульованої постколоніальною теорією.

У науковій розвідці маємо на меті розглянути рецепцію творчості О. П. Довженка від соцреалізму до постколоніалізму.

Основою є методологічні засади марксистсько-ленінського розуміння, російських соціал-демократичних ідей, соціалістичний реалізм пропагує героя художнього твору (цікавого читачеві), який є активним учасником соціальної боротьби. Художньому твору притаманна боротьба не стільки характерів, скільки ідей, адже, література як суспільне явище схильна до боротьби «за і проти», хоча й не завжди відкрито, а замасковано. Роль письменника в літературно-мистецькому процесі радянського часу також була неоднозначною та складною. Одним з найяскравіших представників і виразників українського менталітету був О. Довженко, який мистецьки відтворював образи з характерними ознаками української нації, не зважаючи на аморальну добу сталінщини.

Численні монографії, статті, спогади про О. Довженка складають окремий розділ історико-культурологічних знань – довженкознавство. Серед наукових досліджень радянського періоду слід виокремити праці О. Бабишкіна, Ю. Барабаша, С. Коби, М. Куценка, О. Мар'ямова, С. Плачинди, Р. Соболева тощо, де висвітлюється життєвий і творчий шлях митця, його погляди та життєві принципи. Проте для досліджень радянського періоду специфічним є кон'юнктурне намагання підлаштувати образ митця й оцінити його творчість згідно з панівною ідеологічною схемою, уникнення фактів, або їх спотворення.

Одним з перших до вивчення творчості О. Довженка звернувся Ю. Барабаш. Керуючись не історично-хронологічним принципом чи послідовним аналізом, а концентруючись на естетичних ідеалах, національному корінні, особливостях творчості О. Довженка, автор подає характеристику його творчого методу митця у праці «Довженко. Некоторые вопросы эстетики и поэтики» (1968). Дослідником здійснено спробу виокремити специфічні риси індивідуального стилю, художньої манери, охарактеризувати творчий доробок. Узагальнення характерні для наукових досліджень Ю. Барабаша, проте очевидними є спроби вийти за рамки соцреалізму, підкреслюючи національну специфіку творчості О. Довженка, він висунув і обґрунтував тезу про нерозривність у справжньому мистецтві національного змісту та національної форми.

Ю. Барабашем та С. Плачиндою вперше зроблено спробу дослідити заборонену, антирадянську кіноповість, в якій зображено масштаби народної трагедії внаслідок війни «Україна в огні», що призвела до звинувачень автора у націоналізмі та контрреволюційності.

Своєрідною ревізією життєвого і творчого шляху українського митця з огляду на документи епохи, автокоментарі, листи тощо, спроба переосмислення його постаті, простеження етапів становлення митця шляхом аналізу і самоаналізу його творчості біографічні романи С. Плачинди «Сіятель» (1979), «Олександр Довженко» (1980). Послугуючись засобами публіцистики, власне авторським відчуттям часу, простору, життєтворчості мистецької постаті, дослідник не претендує на вичерпне і єдино можливе трактування біографії. Численні роздуми, медитації, рефлексії подаються автором логічно, структуровано з великою кількістю біографем передають авторські інтенції.

Образ Олександра Довженка у романах постає на засадах патріотизму, що й відображає його національну ідентичність, а його письменницький та кіномистецький доробок стає підґрунтям розбудови культурного простору тогочасного суспільства.

Досліджуючи творчість митця, С. Коба ще раз підтверджує витoki Довженківської творчості, хоча, в радянський період у силу цензури та упередженості аспект щодо української нації та її історії залишався малодослідженим.

І все ж відгуки на творчість О. Довженка не були однозначно схвальними. Довженка радянська критика сприймала також і негативно, звинувачуючи його у «буржуазному націоналізмі» та у контрреволюційності. Такої критики дотримувався російський поет-більшовик Д. Бедний.

Росія привласнила собі ім'я Довженка, оскільки, у більшості російських видань український митець вказувався як російський (або лише – радянський).

Впродовж кар'єри Довженка його творчість формувалася двома антагоністичними прагненнями: з одного боку, прагненням прославити можливості радянської революції і нового комуністичного устрою, та прагненням вшанувати традиційну селянську спадщину – з іншого. Таким чином, естетичне багатство спадщини Довженка впливає із зусиль, спрямованих на примирення цих антагоністичних сил.

Публікація раніше не досліджених архівних матеріалів у часи незалежності України стала підставою для певного переосмислення окремими дослідниками, зокрема І.Дзюбою, Д. Бабиченком, В. Марочко, В. Кудіним, І. Кошелівцем, життєпису О. Довженка. У 1994 році І. Кошелівець чи не вперше виніс на широкий загал питання достовірності окремих фактів Довженкової біографії. Автор зазначав, що справжню біографію Довженка буде написано тоді, коли відкриються московські архіви, у яких знаходиться його спадщина. Окрім того, серед головних причин «затемнення» І. Кошелівець називає «...байдужість (чи ворожість) до української культури другої дружини Довженка Юлії Солнцевої» [4, с. 2], через що одна частина біографічних матеріалів потрапила в чужі руки, а друга, за її заповітом, мала бути відкрита тільки у 2009 році.

До вивчення творчості майстра звернулися також відомі українські кінодраматурги, письменники, критики, біографи (Р. Корогодський, М. Шудря, Л. Череватенко, Є. Сверстюк, М. Куценко, С. Тримбач та інші). Творчий та життєвий шлях О. Довженка є предметом монографічних, історично-документальних і дисертаційних досліджень, які з'явилися за роки державної незалежності України.

Тривалі дослідження творчості та життєвого шляху О. Довженка С. Тримбачем презентовано у книзі «Олександр Довженко: загибель богів» (2007 р.), вдало поєднавши фактологічний та концептуальний підходи для здійснення системного життєпису. «Ця книга, – як зазначив сам автор, – є спробою подати життя і творчість видатного митця без пафосу та звичних перебільшень, котрі – мають рацію ті, хто помічав це – є зворотним боком звичної для українців рефлексії приниження і отієї культурної меншовартості. Довженко давно уже визнаний класиком світового кіно, і в цьому напрямі не варто напружуватися і переконувати кого б то не було в тому, який він великий і могутній. Належить спокійно

простежити його життя і творчість – у всій їхній непростій гармонії та дисгармонії» [5, с. 13-14].

Дослідник вдається до з'ясування національної ідентичності генія. Соціально-політичні погляди в умовах жорстокої тоталітарної системи влади стають центром наукового інтересу, зауважимо, що Довженко «...як митець по-справжньому відбувався тоді, коли не просто усвідомлював свою ідентичність, своє самостояння, а й захищав їх як частину національного соціокультурного простору» [5, с. 13].

Отже, аналізуючи добірку критичних матеріалів щодо творчості О. Довженка, спостерігаємо тенденції описовості та узагальнення в наукових дослідженнях часів радянського періоду, хоча були зроблені спроби достовірно висвітлити постать митця. За часів незалежності стало можливим говорити, не зважаючи на ідеологічне спрямування, відкрити, так звані, «білі плями» в життєтворчості О. Довженка, отримати доступ до раніше засекречених архівних документів. Сучасний стан довженкознавства вирізняється новим методологічним підходом з акцентами на концептах національного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабишкін О. К. Олександр Довженко – публіцист: літ.-крит. нарис / О. К. Бабишкін. – К.: Рад. письменник 1989. – 198 с.
2. Коба С. Л. Олександр Довженко: життя і творчість / С. Л. Коба. – К.: Дніпро, 1979. – 195 с.
3. Корогодський Р. Довженко в полоні: Розвідки та есеї про Майстра / Р. Корогодський. – К.: Гелікон, 2000. – 352 с.
4. Кошелівець І. Про затемнені місця в біографії Олександра Довженка // Дніпро № 9-10. – С. 2-25.
5. Тримбач С.В. Олександр Довженко: Загибель богів: ідентифікація автора в національному часопросторі [Текст] / Сергій Васильович Тримбач. – Вінниця: Глобус-Прес, 2007. – 800 с.